

Valódi részvételiség, decentralizáció, átláthatóság

ALAPJOGI KAPCSOLÓDÁSÚ KÖVETELMÉNYEK AZ
ÖNKORMÁNYZATISÁG HELYREÁLLÍTÁSÁHOZ

2026. június

Társaság
A Szabadságjogokért

Szerzők:

dr. Szabó Attila, PhD, LLM

TASZ jogsegélyszolgálatának vezetője

szabo.attila@tasz.hu

Készült:

- a TASZ elmúlt 16 éves a helyi, lokális aktivizmushoz kapcsolódó jogsegélyes tapasztalata alapján,
- fókuszálva azokra a részvételiségi, emberi méltóságot és egyenlőséget érintő kérdésekre, amelyek a TASZ missziójába tartoznak,
- reflektálva a TISZA párt 2026 februárjában bemutatott programjára is.

Ahogy 2021-ben is írtuk, a helyi demokrácia mindannyiunk ügye. A cél, hogy a helyi közösségek a kormányzattól függetlenül, autonóman, szabadon tudják magukat kormányozni. Ehhez elegendő erőforrásra és mozgástérre is szükség van - az előző kormányzat azonban a centralizáció vélt hatékonyságára hivatkozva már 2013-ra elvonta az erőforrásokat, a mozgástérrel pedig felszámolta.

1.

Legjelentősebb problémák

A közmeghallgatás a helyi ügyekben történő együttes, kollektív joggyakorlás színtere kellene, hogy legyen, ehelyett viszont 2024 óta a törvény szerint online, a helyiek "személyes megjelenése nélkül" is megtartható.

Noha a közmeghallgatáson a sajtó a törvény szerint jelen lehet, gyakran előfordul, hogy rendfenntartás érdekében történő intézkedésként - akár minden tényszerű alap nélkül - megtiltják a felvételkészítést, vagy kivezetik a sajtó munkatársait. Emellett a helyi lakosok felszólalási jogának korlátozása is ismert jelenség. A jelenlegi jogorvoslati rendszer a közmeghallgatásokon történő ilyen és egyéb jogsértésekre nem kínál megoldást, mert a gyakorlat jellemzően csak akkor azonosítja a közmeghallgatáson tett intézkedéseket közigazgatási bíróság előtt is támadható közigazgatási tevékenységként, ha a közmeghallgatás "érdemi közigazgatási cselekmény megvalósítását" szolgálja. Az évente egy kötelezően megtartott közmeghallgatás esetében ez nem jellemző, mert a hatósági közmeghallgatástól eltérően ennek a lehetőségnek nem is ez a funkciója.

Megoldási javaslatok

Az online közvetítés a személyesen megtartott közmeghallgatás hasznos kiegészítője lehet, hogy azok is részt vehessenek rajta, akiknek erre a helyszínen nem lenne lehetőségük. Az ugyanakkor a lakosság hatékony részvételi jogait sérti, ha az online közmeghallgatás a személyes közmeghallgatás alternatívjaként van szabályozva, ezért szükséges visszaállítani a közmeghallgatások kötelező személyességét.

Annak érdekében, hogy a lakosság helyi ügyekben történő véleménynyilvánítási joga bírói úton is kikényszeríthető legyen, meg kell teremteni annak az egyértelmű szabályozási háttérét, hogy a közmeghallgatás és az annak levezetése során tett intézkedések "alapügy" hiányában is közigazgatási perben támadható közigazgatási cselekménynek minősüljenek.

2.

Legjelentősebb problémák

A sajátos nevelési igényű gyermekek oktatáshoz való egyenlő esélyű hozzáférését korlátozza, hogy a támogatások és az ehhez kapcsolódó döntések jelentős része központilag, tankerületi szinten szervezett. Ez sok esetben lassítja a helyi szükségletekre reagáló beavatkozásokat, és megnehezíti, hogy az intézmények gyorsan alkalmazkodjanak a gyermekek egyedi igényeihez. Az SNI-s gyermekek megfelelő támogatása gyakran olyan azonnali, helyben felismerhető szükségletekhez kapcsolódik, amelyek kezelése nehezen illeszthető egy erősen centralizált döntési és beszerzési rendszerhez.

Megoldási javaslatok

Az SNI-s gyermekek támogatásához szükséges eszközök és feltételek biztosításának olyan rendszerben kell működnie, amely képes gyorsan és rugalmasan reagálni a helyben jelentkező szükségletekre. A feladat- és hatáskörök jövőbeli felülvizsgálata során ezért az igazgatásszervezési és finanszírozási szempontok mellett figyelembe kell venni azt is, hogy az egyes modellek milyen hatással vannak az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés érvényesülésére, az ésszerű alkalmazkodás biztosítására és a gyermekek jogainak tényleges érvényesítésére.

Számos intézményben hiányzik az ésszerű alkalmazkodás követelményeit figyelembe vevő teljeskörű akadálymentesítés, mind az épített környezet, mind a nevelési-oktatási környezet tekintetében. A lassú vagy nehézkes döntéshozatal következtében az érintett gyermekek sok esetben nem jutnak időben azokhoz az eszközökhöz és támogatásokhoz, amelyek az oktatáshoz való tényleges hozzáférésükhöz szükségesek.

Indokoltnak tartjuk olyan szabályozási és finanszírozási környezet kialakítását, amely nagyobb mozgásteret biztosít az intézmények számára a helyi szükségletekhez igazodó döntések meghozatalában, különösen az adaptált eszközök, támogató szolgáltatások és akadálymentesítési megoldások biztosítása terén. A rendszernek biztosítania kell, hogy a szükséglet felismerése és a szükséges támogatás rendelkezésre állása között a lehető legrövidebb idő teljen el, valamint hogy az adminisztratív és beszerzési folyamatok ne akadályozzák az SNI-s gyermekek jogainak tényleges érvényesülését.

3.

Legjelentősebb problémák

A gyámhatósági eljárások működésével kapcsolatban az elmúlt években számos olyan probléma merült fel, amely a gyermekek egészséges fejlődéshez és védelemhez való jogának érvényesülését érinti. A jelenlegi, erősen centralizált hatásköri rendszer több esetben megnehezíti, hogy a döntések kellően figyelembe vegyék a gyermekek és családok egyedi helyzetét, valamint a helyi közösségi és szociális viszonyokat.

A gyermekvédelmi ügyek jelentős része olyan komplex élethelyzeteket érint, amelyekben különösen fontos a családok körülményeinek, a helyben elérhető szolgáltatásoknak, valamint az érintettek tényleges mozgásterének ismerete. Ha a döntéshozatal szervezeti- és működésében eltávolodik a helyi szinttől, fennáll annak a kockázata, hogy a hatósági eljárások kevésbé tudnak személyre szabott, preventív vagy támogató megoldásokat alkalmazni, és nagyobb hangsúly kerül a jogkorlátozó eszközökre.

Megoldási javaslatok

A gyermekvédelmi hatósági rendszer jövőbeli felülvizsgálata során indokolt külön szempontként vizsgálni, hogy az egyes feladat- és hatáskör-telepítési modellek milyen hatással vannak a gyermekek alapvető jogainak érvényesülésére, különösen a gyermek legfőbb érdekének érvényesítésére, a méltányos és individualizált döntéshozatalra, valamint a családokkal való érdemi együttműködés lehetőségére.

Olyan működési és hatásköri rendszer kialakítása indokolt, amely biztosítja a helyi szükségletek és körülmények megfelelő ismeretét, valamint erősíti a gyermekvédelmi döntések személyre szabott, támogató és jogtisztelő jellegét. Ennek egyik lehetséges eszköze a helyi, illetve önkormányzati szint szerepének megerősítése a gyermekvédelmi hatósági feladatellátásban.

4.

Legjelentősebb problémák

Számos önkormányzatnál nem átlátható, hogy a civil szervezetekkel milyen kapcsolatban vannak, legyen szó akár arról, hogy a civilek milyen módon szólhatnak bele a döntéshozatalba, akár arról, hogy milyen pályázati forrásokhoz juthatnak hozzá.

Az önkormányzatok sokszor kihagyják a döntéshozatalból a civil szervezeteket, vagy csak néhány civil szervezetet hívnak meg egyeztető fórumokra, de nem transzparens ennek folyamata.

Az önkormányzat által a civil szervezeteknek kiírt pályázatok tekintetében gyakran felmerül, hogy annak célja néhány kiválasztott szervezet támogatása, és nem biztosít mindenki számára egyforma lehetőséget a támogatások megszerzésére és a részvételiségre.

Megoldási javaslatok

Fontos megteremteni annak a jogszabályi kereteit, hogy az önkormányzatok igazságosan és tisztességesen tudjanak együttműködni a civil szervezetekkel.

Szükséges olyan szabályok és garanciák kialakítása, amelyek lehetővé teszik, hogy a részvételiség ne látszólagos legyen, hanem a polgárok és civil szervezetek a hatalomtól függetlenül, demokratikus, autonóm módon, alulról felfelé tudják befolyásolni a döntéshozatalt.

Meg kell teremteni annak kereteit, hogy az önkormányzatok pályázatai átláthatóak legyenek és a független helyi kezdeményezéseket támogassák.

5.

Legjelentősebb problémák

A helyi sajtó függetlensége és szabadsága, információhoz jutása, ezáltal feladatellátása több településen korlátozott.

Ennek több eleme van:

- A helyi sajtótermékek önkormányzati intézményekhez való hozzáférése korlátozott, akár fizikai, akár jogi akadályoztatás nyomán.
- Az önkormányzati intézmények gyakran indokolatlan késedelemmel vagy egyáltalán nem terjesztik a közérdekűadat-igényléseket. A megtagadási okok gyakran jogellenesek.
- Több településen az önkormányzat saját sajtóterméket tart fenn, melyet privilegizáltan kezel a független sajtóhoz képest az önkormányzati intézményekhez és információhoz való hozzáférés kapcsán.

Megoldási javaslatok

- Akadályoztatás megszüntetése, intézmények hozzáférhetősége, átlátható és diszkriminációmentes akkreditáció.
- Az információszabadságról szóló törvény szövege szerint: *a közérdekű adat megismerésére irányuló igénynek az adatot kezelő közfeladatot ellátó szerv az igény beérkezését követő legrövidebb idő alatt, legfeljebb azonban 15 napon belül tesz eleget.* Szükséges, hogy -- a NAIH mellett -- az önkormányzatok törvényes működése felett őrködő szerv rövid úton is számonkérhesse, hogy az önkormányzatok valóban a lehető legrövidebb időn belül szolgáltatnak-e adatokat, illetve, hogy ténylegesen csak alapos okokból tagadják-e meg az adatok kiadását.
- Az önkormányzati sajtó privilegizált helyzetének megszüntetése.

6.

Legjelentősebb problémák

A helyi önkormányzatok környezetvédelmi mozgásteret az elmúlt években jelentősen szűkült. A központi jogalkotás több területen korlátozta a települések szabályozási autonómiáját, különösen a zaj-, levegőtisztaság-, hulladékgazdálkodási és építési ügyekben. Számos korábbi helyi rendeletalkotási lehetőség megszűnt vagy beszűkült, miközben a kiemelt beruházásokhoz kapcsolódó döntéshozatalban és hatósági eljárásokban a központi állami szint szerepe megerősödött.

A környezeti ügyek jelentős része közvetlenül érinti a helyi közösségek életminőségét, egészségét és lakókörnyezetét. Ha a döntéshozatal és a hatósági mérlegelés tartósan eltávolodik a helyi szinttől, az csökkentheti annak lehetőségét, hogy a helyi környezeti szempontok, sajátosságok és kockázatok megfelelő súllyal jelenjenek meg az eljárásokban. Az intézményi és pénzügyi centralizáció – ideértve egyes hatósági jogkörök átszervezését és a helyi források szűkülését – emellett gyengítette az önkormányzatok tényleges érdekérvényesítő képességét a környezeti ügyekben. Mindez az egészséges környezethez való jog érvényesülése szempontjából is releváns következményekkel járhat.

Megoldási javaslatok

A környezetvédelmi és természetvédelmi hatásköri rendszer jövőbeli felülvizsgálata során indokolt figyelembe venni, hogy az egyes feladat- és hatáskör-telepítési modellek milyen hatással vannak az egészséges környezethez való jog érvényesülésére, a helyi közösségek részvételi lehetőségeire és a környezeti szempontok tényleges megjelenésére a döntéshozatalban.

Különösen indokolt annak vizsgálata, hogy mely helyi jelentőségű környezetvédelmi és természetvédelmi ügyekben szükséges erősebb önkormányzati szerep vagy szélesebb helyi mérlegelési lehetőség biztosítása. A nemzetgazdasági szempontból kiemelt beruházásokkal kapcsolatos döntéshozatal során pedig biztosítani kell, hogy az érintett önkormányzatok és helyi közösségek álláspontja érdemi súllyal jelenjen meg az eljárásokban.

A helyi környezetvédelmi és természetvédelmi célok érvényesüléséhez emellett olyan finanszírozási rendszer szükséges, amely megfelelő forrásokat biztosít az önkormányzatok számára a helyi környezeti problémák kezelésére és a megelőző intézkedések megtételére.

7.

Legjelentősebb problémák

A fenti problémahalmazon belül is speciális eset, amikor egy beruházást **nemzetgazdasági szempontból kiemelté nyilvánít a jogalkotó**. A jogalkotó gyakorlatilag bármilyen beruházást kiemeltté nyilváníthat világos, objektív és ellenőrizhető szempontok nélkül, ez pedig -- a részvételi lehetőségek mellett -- szűkíti a helyi önkormányzatok mozgásterét is, hiszen elvonja tőlük a helyi építési normák megalkotásának jogkörét. Az állam

Megoldási javaslatok

A kormány határozza meg a nemzetgazdasági szempontból kiemelt beruházások kijelölésére szűk, objektív és ellenőrizhető kritériumrendszert, amelynek teljesülését minden esetben nyilvánosan indokolni kell. Jelentős környezeti hatással bíró beruházás ne valósulhasson meg ebben a jogi keretben.

ezekben az esetekben az önkormányzatok felett dönt el a település életét meghatározó kérdéseket.

A jogalkotó biztosítsa, hogy kiemelt beruházások esetében se legyen kizárható a társadalmi és az önkormányzati részvétel. A Kormány erősítse a helyi önkormányzatok szerepét azzal, hogy számukra kiemelt beruházások esetében is biztosítson érdemi véleményezési és kezdeményezési jogokat, különösen a helyi környezeti hatások értékelése során, és tegye kötelezővé e vélemények nyilvános mérlegelését.

A fenti garanciák megsértése esetén a jogalkotó biztosítson hatékony jogorvoslati lehetőséget az önkormányzatok számára, amely nem pusztán formai, hanem érdemben vizsgálja a részvétel biztosítását, és szükség esetén a döntés megsemmisítésére is alkalmas.

8.

Legjelentősebb problémák

Az helyi részvételi nyilvánosság egyéb eszközei esetében jellemzően az önkormányzaton múlik, hogy azokat egyáltalán meghonosítja-e, illetve, hogy a vonatkozó önkormányzati rendeletek, illetve az SZMSZ mennyiben állapít meg valóban a részvétel hatékonyságát szolgáló kereteket ezek gyakorlásához (például mennyiben mozdítja elő, hogy a képviselői, polgármesteri fogadóórák gyakorisága és időzítése olyan legyen, hogy arra valóban eljussanak az emberek).

Megoldási javaslatok

A kormány a helyi részvételi nyilvánosság egyéb eszközei (pl. falugyűlés vagy közösségi gyűlés, fogadóórák) kapcsán maga is végezhet a jó gyakorlatokat népszerűsítő tevékenységet és útmutatók, ajánlások segítségével segítheti a települési szintű részvételiséget.

A TASZ megalakulása óta azért dolgozik, hogy Magyarországon mindenki megismerhesse és érvényesíthesse alapvető emberi jogait. Évente több ezer embernek nyújtunk ingyenes jogi segítséget, több tucat ügyben látunk el bírósági képviselést, valamint képzéseket tartunk országszerte és online elérhető kisokosainkkal segítjük a polgárokat a mindennapi jogi problémák megoldásában.

Elérhetőség:

tasz.hu

tasz@tasz.hu

+36 1 209 0046

